

*Батринчук З. Р.,
асистент кафедри англійської мови
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ЕЛІПСИС ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу експресивного потенціалу еліпсиса у сучасному англomовному епістолярному дискурсі. Матеріалом для аналізу слугували сучасні англomовні романи епістолярного жанру, написані у формі традиційних листів та електронного листування. У статті детальніше описані особливості функціонування узуальних та оказіональних еліпсисів з експлікацією їх експресивної функції.

Ключові слова: еліпсис, епістолярний дискурс, оказіональний еліпсис, узуальний еліпсис, парцеляція.

Постановка проблеми. Великим потенціалом у плані жанрово-стилістичних форм презентації різноманітних сфер міжособистісної та соціальної взаємодії володіють епістолярні тексти. Це концептуально, прагматично та інформативно значимий письмово-мовленнєвий витвір, категоріальними ознаками якого є політематичність, стандартна структура, особлива роль пресупозиції та фактора адресата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження епістолярного тексту як об'єкта мовознавчих дисциплін проводиться в різних напрямках: у жанрово-стильовому (Н. Белунова, Ю. Бельчиков, Т. Демешкіна, А. Григор'єва, А. Єфімов, О. Сєдова, Л. Ніжников тощо), з точки зору лінгвістичних особливостей (Л.В. Зубова, О. Клінг, О. Рєвзіна, Л. Кецаба, З. Данкер), у світлі теорії комунікативності (Н. Ковальова, А. Попова), з позиції прагмалінгвістики та мовного етикету (А. Акішина, Н. Формановська, І. Онї) [1, с. 7].

Сучасний епістолярний жанр зазнав змін, дедалі частіше зустрічаємо твори, написані традиційними для сучасності електронними листами зі збереженими формами та клішованими конструкціями, присутніми у листах, що пересилаються через електронну пошту. М. Кронгауз зазначає, що електронний лист – жанр різноманітний та демократичний, особливістю якого є поєднання компонентів усного та писемного етикету [2, с. 57].

М. Бахтін, основоположник теорії мовних жанрів, часто підкреслював той факт, що в кожен історичну епоху задають тон певні жанри і, у свою чергу, історичні умови слугують тим контекстом, що зумовлює появу тих чи інших тенденцій у процесі жанротворення [3, с. 249]. Сучасний дослідник мовних жанрів В. Гольдін також відзначає, що мовний жанр має сліди впливу відповідної сфери комунікації, погоджену партнерами тональність спілкування, та мовленнєвої події [4, с. 44]. Схожий функціональний підхід під час дослідження мовних жанрів заснований на сучасному уявленні про текст як дискурс – складну комунікативну подію, що співвідноситься з просторовими, часовими, соціально-політичними контекстами. Дискурсивний аналіз тексту, що має жанрову приналежність, здійснюється з урахуванням комплексу лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, що є релевантними для відповідної комунікативної

ситуації, важливим складником якої є текст. Великим потенціалом у цьому плані володіє епістолярний дискурс.

Типологічна характеристика сучасного епістолярного дискурсу виокремлює такі різновиди аутентичних епістолярних текстів:

– поштова кореспонденція: приватні та ділові листи, телеграми;

– тексти, що надсилаються за допомогою телефонного зв'язку: факсимільна переписка, повідомлення на пейджер, смс-повідомлення;

– електронні послання: тексти, що надсилаються на електронну пошту, а також інші, що фігурують в рамках інтернет-комунікації на сторінках чатів, сайтів чи форумів [1, с. 11].

Метою статті є аналіз експресивного потенціалу еліпсиса у сучасному англomовному епістолярному дискурсі, представленого англomовними епістолярними романами, що написані у формі традиційних листів та електронних послань.

Виклад основного матеріалу. Особливої уваги заслуговують інструменти вираження експресивності, серед них явище еліпсиса. Структуралісти визначають еліпсис як неповне речення, вважаючи еліпсисом будь-яке відхилення від структури «підмет-присудок», тобто опущення тих чи інших елементів. Слідом за ними граматисти-класики Р. Квірк, С. Грінбаум, Дж. Ліч і Дж. Свартвік розуміли еліпсис як опущення не лише головних, але й другорядних членів речення, а також опущення сполучників у складних реченнях.

Твердженню структуралістів про сутність еліпсиса як опущення того чи іншого елемента речення можна протиставити семантичний критерій виділення еліпсиса. Зокрема, в роботах Ш. Баллі в основі визначення еліпсиса лежить семантичний критерій відсутності будь-якого мовленнєвого фактору, що сприяв розумінню сенсу. Так, він відносить до еліпсиса не лише опущення одного чи кількох слів, але і кількох слів зі сполучених речень, що утворюють семантично зв'язну групу [5, с. 13].

Водночас вітчизняна лінгвістика доповнює семантичний критерій ще і поняттям «смилова неповнота» в рамках синтаксичної то діалогічної єдності. Багато науковців продовжують розглядати еліпсис як неповне речення. М. Брандес, описуючи редукцію синтаксичної структури як одного з прийомів зміни будови речення, оперує поняттями «неповне» та «еліптичне» речення як абсолютними синонімами [6, с. 66]. О. Скобликова визначає еліптичні речення як неповні, що характеризуються неповним складом членів речення, необхідних для вираження завершеної думки. Як повноцінна одиниця спілкування вони можуть виступати до тих пір, поки спираються на контекст чи безпосередньо на мовленнєву ситуацію [7, с. 48].

Підсумувавши, можна стверджувати, що еліпсис – висловлювання з невербалізованими складовими елементами, розуміння яких здійснюється завдяки спільним для мовця та того,

що слухає, пресупозиціям та мовленнєвій ситуації. Еліптичні висловлювання характерні для розмовної мови, якій присутні конструкції з «вакантною» синтаксичною позицією. Еліпсис зумовлений ситуативністю та наявністю невербальних засобів, присутніх у безпосередньому спілкуванні. Еліптичні висловлювання широко використовуються в ораторстві, художньому дискурсі та публіцистиці як стилістична фігура, що надає тексту динамічності та посилює його експресивність. Експресивність – властивість мовних одиниць, що полягають у здатності передавати суб'єктивне ставлення мовця до змісту чи адресата мовлення, а також сукупність якостей мовлення чи тексту, організованих на основі таких мовних одиниць. Лінгвістичним механізмом експресивності є відхилення від стереотипів у використанні мовленнєвих одиниць різних рівнів. На виникнення експресивності як характеристики мовлення чи тексту впливають властивості комунікативної ситуації: наміри мовця / письменника, пресупозиції читача / слухача, а також лінгвістичний та екстралінгвістичний (соціальний) контекст комунікативного акту [8, с. 210].

Загальним завданням експресивності є вираження чи стимуляція суб'єктивного ставлення до висловлювання. З боку мовця / письменника – посилення, виділення, акцентування сказаного, відхилення від мовленнєвого стандарту, висловлення почуттів, емоцій, настрою, наділення висловлювання емоційної сили, оцінювання, досягнення образності та створення естетичного ефекту. З боку слухача / читача – посилення уваги, підвищення рефлексії, виникнення емоцій та почуттів. Сигналом додаткової експресивності може стати відхилення від норми, порушення соціальних та мовленнєвих стереотипів. Будь-яке відхилення від норми посилює не лише увагу, але й емоції адресата. Часто, розпочинаючи діалог, мовець робить помилку під час пошуку словоформи, що найбільш адекватно відтворила би ситуацію. Однак часто це не заважає досягненню максимального комунікативного ефекту [9, с. 51].

“I took a deep breath and gathered my senses. “Unlock the door”, I told Sommers. “And fetch a porter.”

Sommers began to argue. “But Miss Mary, you can’t.”

“Do it!” I commanded. “Quickly.” [10, p. 72]

У прикладі особливий емоційний стан учасників діалогу змушує їх застосовувати еліпсис у мовленні з метою пришвидшення ходу подій, досягнувши комунікативного ефекту. Спостерігаємо динамічність діалогу, підсилення експресивності за допомогою еліптичних речень.

Говорячи про тенденцію до посилення мовної експресії, К. Долінін підкреслює, що фраза, яка виражає живу думку, рідко побудована таким чином, щоб усі поняття та логічні відношення між ними були експліцитно висловлені. К. Долінін вважає, що емоція, названа прямим словом, втрапивши під контроль свідомості, втрачає ступінь інтенсивності. Жива та інтенсивна емоція висловлюється переважно імпліцитно [11, с. 343].

У стилістиці виділяють узуальний та оказіональний еліпсиси [12, с. 178]. До першого відносять неповні висловлювання, що функціонують в усталених зворотах, типових комунікативних ситуаціях. Експресивні можливості цього виду еліпсиса засновані на парадигматичному контрасті повних та неповних структур. Неповні структури, в свою чергу, беруть участь у творенні процесу метонімізації – частина структури представляє всю структуру: *“Honeymoon, stupid. Four weeks in Pakistan with my mad auntsies”* [13, p. 23], наведений приклад з епістолярного роману, написаного у формі електронного листування, ілюструє

за допомогою еліпсиса емоційне налаштування автора слів, надає висловлюванню динамічності та експресивності шляхом порушення структури «підмет-присудок», що є типовою для традиційного речення англійської мови. У прикладі *“When did you tear out your own soul and fill the empty space with nothing but monthly targets and expenses paid lunches? What are you angling for this quarter? A set of steak knives?”* [10, p. 32] спостерігаємо схожу ситуацію; мовець із відвертим роздратуванням застосовує еліптичну конструкцію з метою вираження власного емоційного стану, уточнюючи лише найважливіші деталі. В інших прикладах експресивність узуального еліпсиса полягає у забарвленні висловлювання додатковою динамікою та стурбованістю. *“Sorry, it’s been a while, but you know how it is. Left Sydney on Thursday, travelling across the South Coast.”* [10, p. 114]. Так, у прикладі *“I stared at him. Excitement and fear mingled inside me. A night raid!”* [13, p. 31] спостерігаємо, що автора застали зненацька, тому еліпсис застосований, щоб показати критичність ситуації, повідомивши лише основне.

Оказіональний еліпсис становлять різного роду обриви висловлювання, виділення окремих частин в самостійно оформлене висловлювання (парцелювання). У цьому разі процес метонімізації представлений у більшому ступені. Його зворотною стороною є імплікація сенсу, що витікає із ситуації. Експресія виникає з контрасту імпліцитного сенсу та його метонімічного уявлення (нерідко одним словом) [12, с. 51]. Оказіональний еліпсис реалізується у вигляді парцельованих та незавершених висловлювань. На відміну від узуального, такий вид еліпсиса може бути прогнозованим, його виникнення залежить лише від намірів автора висловлювання. Парцельовані уточнюючі висловлювання приєднуються до попереднього висловлювання з метою розширення, доповнення, пояснення його рематичної частини. Експресивний ефект уточнюючих парцелятивів полягає у логічному виокремленні певної деталі, події, факту. У прикладі *“You should have come out with us last night. Went to Mill Lane. It was kind of fun. Distracting, really, more than fun”* [13, p. 7] спостерігаємо рематичний центр повідомлення у першому реченні, експресія досягається завдяки динамічному опису подій. У прикладі *“You are quite generous in extending your hospitality. Especially to a virtual stranger”* [10, p. 97] еліптичне речення відіграє роль уточнювального, що вжите для підкреслення особливої риси характеру стосовно адресанта.

Висновки. Зважаючи на вищесказане, можна стверджувати, що еліпсис у сучасному епістолярному дискурсі – явище доволі поширене. Цей факт пояснюється особливістю побудови епістолярного тексту, зважаючи на максимальну близькість мови листів до звичної повсякденної мови, та лаконічним стилем викладу інформації (особливо в текстах електронного листування). Варто теж зазначити, що узуальний еліпсис більш поширений у текстах електронного листування, на противагу традиційному, що характеризується розлогим викладом думок, повними поширеними реченнями. Перспективу подальших досліджень бачаємо в детальному аналізі типологічних характеристик еліпсиса.

Література:

1. Курьянович А. Коммуникативные аспекты слова в эпистолярном дискурсе М. Цветаевой : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / А. Курьянович. – Томск, 2001. – 25 с.
2. Кронгауз М. Русский язык на грани нервного срыва / М. Кронгауз. – М. : Астрель, CORPUS, 2012 – 480 с.

3. Бахтин М. Постановка проблемы и определение речевых жанров / М. Бахтин // К философским основаниям гуманитарных наук. – СПб. : Азбука, 2000. – С. 249–250.
4. Гольдин В. Проблемы жанроведения / В. Гольдин. – Саратов : Колледж, 1997. – 132 с.
5. Давыдова М. Прагматические характеристики эллипсисов (на материале современного английского языка) : автореф. дис. ... канд. філ. наук : спец 10.02.19 / М. Давыдова. – Курск, 2012. – 22 с.
6. Брандес М. Стилистика немецкого языка / М. Брандес. – М : Высшая школа, 1983. – 271 с.
7. Скобликова Е. Современный русский язык : Синтаксис простого предложения / Е. Скобликова. – М. : Флинта, 2006. – 320 с.
8. Давыдова М. Экспрессивность эллипсиса (на материале современного английского языка) / М. Давыдова. // Инновации в современной науке: материалы II Международного осеннего симпозиума (27 ноября 2013 г.). – М. : Спутник+, 2013. – С. 210–212.
9. Елисеева В. Речевые ошибки в коммуникации : разрыв или укрепление контакта? / В. Елисеева // Язык и человек. Материалы межвузовской конференции. – Краснодар, 1995. – С. 50–54.
10. Cary K. Bloodline / K. Cary. – NY : Penguin Group, 2005. – 324 p.
11. Долинин К. Стилистика французского языка / К. Долинин. – М. : Просвещение, 1987. – 303 с.
12. Кострова О. Экспрессивный синтаксис современного немецкого языка : [учеб. пособие] / О. Кострова. – М. : Флинта: Моск. Психол.-соц. Ин-т, 2004. – 240 с.
13. Llewellyn D. Eleven / D. Llewellyn. – Wales : Poetry Wales Press Ltd, 2006. – 130 p.

Батринчук З. Р. Эллипсис как один из инструментов выражения экспрессивности в современном англоязычном эпистолярном дискурсе

Аннотация. Статья посвящена анализу экспрессивного потенциала эллипсиса в современном англоязычном эпистолярном дискурсе. Материалом для анализа послужили современные англоязычные романы эпистолярного жанра, созданные в форме традиционных писем и электронной переписки. В статье более подробно описанные особенности функционирования узуальных и окказиональных эллипсисов с экспликацией их экспрессивной функции.

Ключевые слова: эллипсис, эпистолярный дискурс, окказиональный эллипсис, узуальный эллипсис, парцелляция.

Batrynychuk Z. Ellipsis as an instrument of expressiveness in modern English epistolary discourse

Summary. The article is dedicated to the analysis of an expressive potential of elipsis in modern English epistolary discourse. Modern English novels written as a set of traditional letters and as a set of e-mails have been analyzed. Peculiarities of usual and occasional ellipses together with the explication of their expressive function have been described.

Key words: ellipsis, epistolary discourse, occasional ellipsis, usual ellipsis, parceling.